

روان شناسی رشد

منابع

✓ روانشناسی رشد با
نگرش به منابع
اسلامی

✓ دفتر همکاری حوزه
و دانشگاه

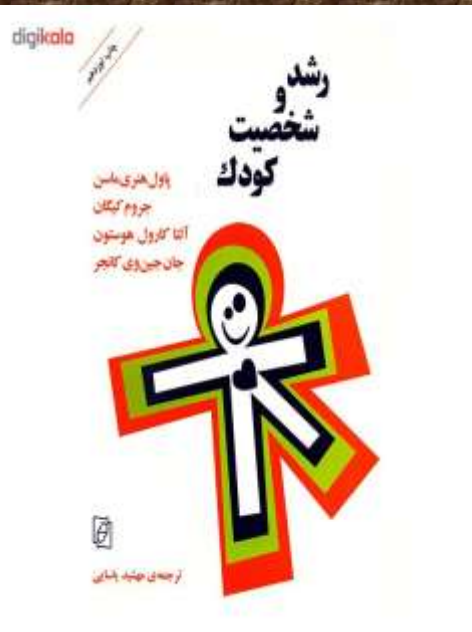
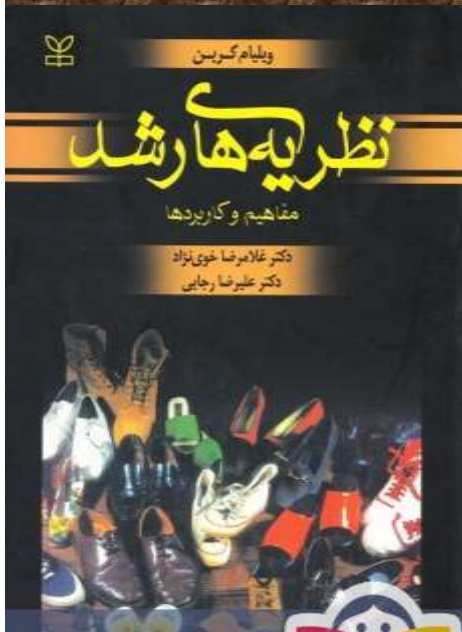
✓ انتشارات سمت

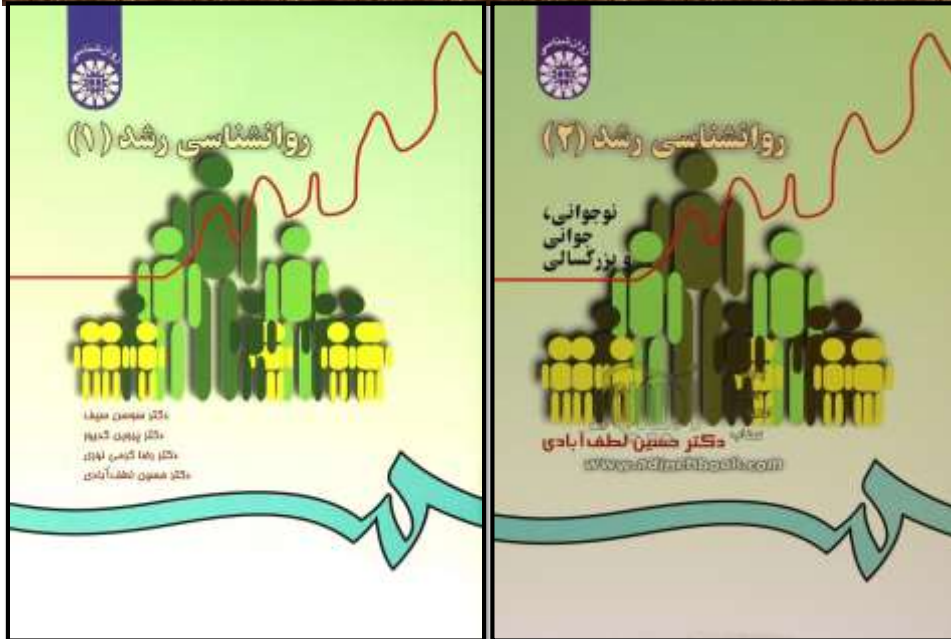
لطفا مقاله «ردپای صهیونیسم در منابع روان شناسی؛ با تأکید بر کتاب روان شناسی رشد، نوشته لورا. ای. برگ و نقد آن» دیده شود.

منابع

منابع

منابع

منابع

سرفصل ها

- ۱ - کلیات روان شناسی رشد
(تعریف ، اهمیت و ضرورت ، اهداف و کاربردها)
- ۲ - اصول رشد
- ۳ - عوامل مؤثر بر رشد
- ۴ - ابعاد رشد
- ۵ - مراحل رشد
- ۶ - ویژگی های روانی هر یک از مراحل رشد (با تاکید بر مراحل کودکی، نوجوانی، جوانی و میانسالی)

فصل اول

کلیات روان شناسی رشد

تعریف روان شناسی رشد

✓ علم مطالعه تحولات و تغییرات جسمی، ذهنی، عاطفی و عملکرد اجتماعی فرد در طول عمر از لحظه انعقاد نطفه تا مرگ

✓ کشف قوانین حاکم بر این تغییرات، منشأ، عوامل مؤثر و پدیده های برآمده از آن ها

✓ بیشترین توجه به دوره کودکی و نوجوانی

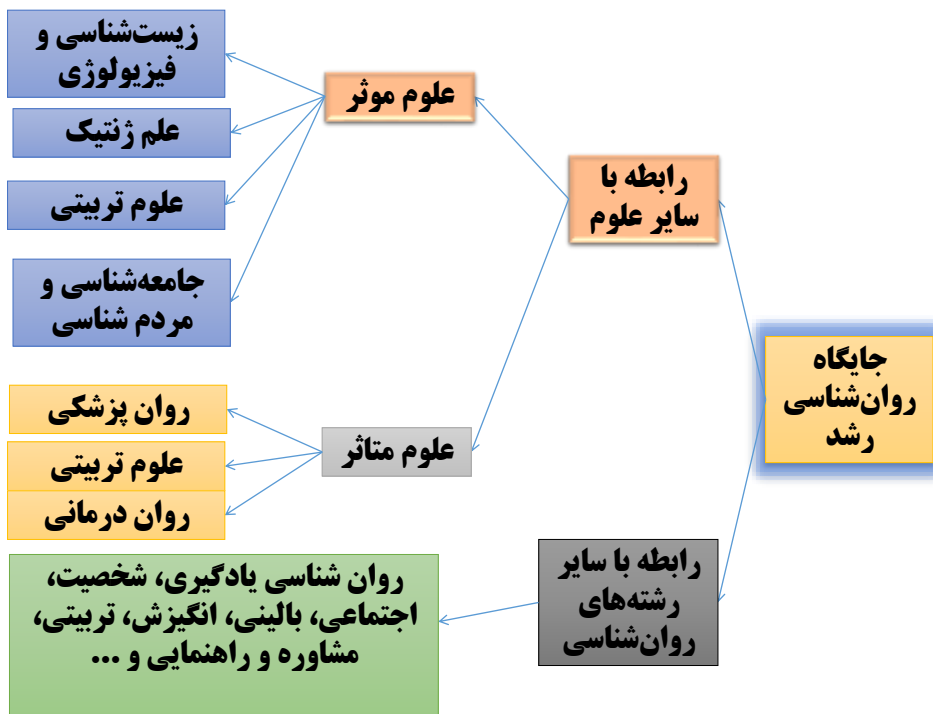
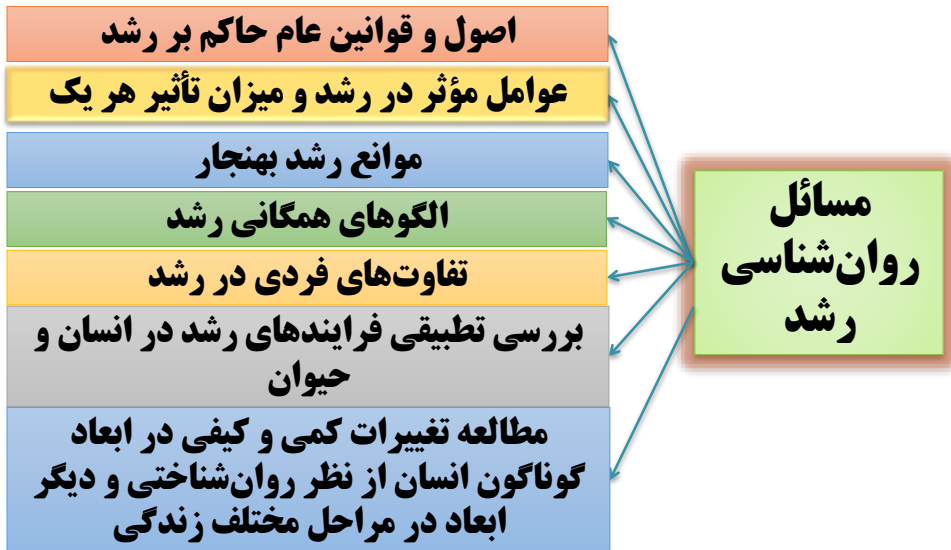
قلمرو روان شناسی رشد در طول زمان

رشد در منابع اسلامی

- ❑ جنبه ارزشی و رو به کمال بودن رشد در قرآن و روایات
- ❑ کمال، هدایت، رسیدن به واقع، پختگی عقل و راه درست (بقره - ۲۵۶) - (نساء - ۶) - (اعراف - ۱۴۶)
- ❑ نکات و دستورهای تربیتی اسلام برای رساندن انسان به جایگاه حقیقی او

اهداف روان شناسی رشد

اهداف توصیفی

- ✓ گردآوری اطلاعات توصیفی درباره رشد بهنجار
- ✓ فراهم آوردن هنجارهای رفتاری در سنین مختلف به منظور شناخت و تشخیص رشد کند، متوسط و سریع در افراد و تشخیص افراد بهنجار از نابهنجار و تعیین انتظاراتی که در هر مرحله سنی باید از فرد داشت.

اهداف تشریحی

- ✓ شناخت قوانین و اصول حاکم بر رشد، کیفیت رخداد آن در ابعاد مختلف
- ✓ ارائه فرضیاتی درباره علل، عوامل مؤثر، موانع رشد طبیعی
- ✓ فرضیاتی درباره رفتارهای کلیدی و پیشگویی کننده رفتارهای آتی
- ✓ فرموله کردن و سپردن آن به بوته آزمایش

اهداف روان شناسی رشد

اهداف تحقیقی

- آزمودن نقادانه عقاید باستانی درباره طبیعت و کیفیت رشد انسان و تربیت وی، به منظور کشف مقدار صحت و خطای آنها.
- آزمودن تئوری های رایجی که مدارک آنها روایی کافی برای تعمیم نتایج به افراد ناهمگن را ندارد.
- گردآوری و به آزمون گذاشتن دلایل جدیدی که برای مسائل مورد اختلاف و حل نشده پیدا می شود.
- کشف و درک چگونگی رشد افراد فوق العاده موفق، به منظور یافتن رهیافت هایی برای هدایت روش های تربیتی.

کاربردهای روان شناسی رشد

۱. تعلیم و تربیت

- استفاده متولیان تربیتی مثل والدین، برنامه ریزان تعلیم و تربیت، مربیان و مسؤلان مدارس و حوزویان
- آماده سازی کودک و نوجوان برای تحولات پیش رو

مثلث خیام پاسکال

کاربردهای روان شناسی رشد

۲. بهداشت و درمان

- پیشگیری از انحرافات رشد و تشخیص مشکلات رشدی
- شناخت علل و معالجه نابهنجاری های روانی
- تشخیص مشکلات رشدی و ایجاد برنامه های درمانی برای جبران آنها

محل رشد کودک شما در مقایسه با شکل های زیر چه وضعیتی دارد؟
از کارکنان بهداشتی بخواهید برای آنان توضیح دهند.

			
رشد مطلوب	گندی رشد	توقف رشد	کمت رشد
همچنان به توصیه های کارکنان بهداشتی عمل کنید	توجه و مراقبت خود را بیشتر کنید	با کمک کارکنان بهداشتی علت را بیابید	هر چه زودتر از پزشک راهنمایی بگیرید

کاربردهای روان شناسی رشد

✓ ۳. کاربردهای اجتماعی

- رفاه و سعادت نوجوان
- مشاوره، راهنمایی و مددکاری اجتماعی
- تحقیقاتی مثل تأثیر تماشای تلویزیون، مادران شاغل، سرویس مدرسه و اثرات آن، علل از هم پاشیدن روابط خانوادگی

✓ ۴. قانونگذاری

محدودیت های کاربردی

ناکامی ها و خصوصیات ویژه انسان ها چیزی نیست که در یک فرمول و یا طرح بگنجد.
نباید به شناخت های استاندارد و کلیشه ای اکتفا کرد.

فصل دوم

اصول رشد

انواع متضاد رشد

✓ دو نوع تحول که به طور همزمان و در عین حال رقابت آمیز و مانعه الجمع رخ می دهد عبارت است از نمو یا گسترش تدریجی (رشد صعودی) در برابر پژمردگی، تحلیل رفتن و انحطاط (رشد نزولی).

✓ روم ۵۴: «خداوند آن کسی است که شما را از ضعف و ناتوانی آفرید و به دنبال آن ضعف، دوران نیرومندی را مقرر داشت و از پس برومندی، سستی و پیری را نهاد، آنچه بخواهد می آفریند و او آگاه و تواناست.»

✓ در سال های اول نمو غالب است و در سال های آخر پژمردگی مسلط است.

✓ در رشد معنوی دو نوع تحول را می توان به خوبی تشخیص داد (ایمان و عمل صالح و رشد صعودی و یا پذیرش پیوند با طاعت و مسیر انحطاط) بقره - ۲۵۷

رشد طبیعی و اکتسابی

از نگاه امام رضا (ع) دو نوع رشد داریم:

رشد طبیعی: نیاز به یادگیری و تجربه ندارد و مشترک بین انسان و حیوان (عقل در انسان)

رشد اکتسابی: بدون آموزش به دست نمی آید. (آداب اجتماعی)

اصول مورد اختلاف

۱. پیوسته ای یا مرحله ای بودن رشد

ویژگی مرحله ای بودن

➤ تواتر مراحل

➤ منحصر به فرد بودن

➤ وحدت پایه

➤ جهان شمولی فرهنگی

ویژگی پیوستاری

رشد، فرایند مداوم کمی و نتیجه روی هم انباشته شدن یادگیری ها

۱. پیوسته یا مرحله ای بودن

□ در قرآن و روایات می توان سه ویژگی استنباط نمود:

۱. تواتر ثابت و منظم

۲. جهان شمول بودن

□ غافر - ۶۷: «او کسی است که شما را از خاک آفرید. آنگاه از نطفه، سپس از علقه (خون بسته)، آنگاه شما را به صورت طفلی از شکم مادر بیرون می فرستد؛ سپس به مرحله کمال قوت خود می رسید و پس از آن پیر می شوید.»

□ ملک - ۳: «در آفرینش خدا هیچ تفاوتی نمی بینی.»

۳. وجود تفاوت های کیفی در جریان رشد

□ نوح - ۱۴: «شما را به انحاء گوناگون آفریدیم.»

۲. میزان نقش عوامل زیستی و محیطی

• در گذشته دو دیدگاه افراطی وجود داشته است:

۱. بیولوژیست های افراطی: آرنولد گزل

۲. رفتارگرایی: جان بی واتسون

□ به طور کلی عوامل زیستی نقش تعیین کننده تری در رشد طبیعی و کمی اعضاء و ساختارهای بدن، رشد عقل و هوش، رشد کنش ها و الگوهای عمومی رفتار، فراهم ساختن مواد خام برای یادگیری و تعیین توانایی های بالقوه برعهده دارد.

□ عوامل محیطی در زمینه رشد اکتسابی، رشد کنش ها و مهارت های ویژه فردی، فراهم آوردن شرایط لازم برای شکوفایی استعدادها و توانایی های بالقوه و رشد آداب اجتماعی و رفتار اخلاقی، سهم بیشتری را به خود اختصاص می دهد.

تقسیم انسان ها از یک نگاه

- شاید بتوان انسان ها را از نظر قرآن کریم به سه دسته تقسیم کرد:
۱. افراد دارای لیاقت فطری و خدادادی که آمادگی و انگیزه بالا برای رشد معنوی دارند. (حضرت ابراهیم (ع))
 - انبیاء - ۵۱: ما رشد ابراهیم را از قبل به او دادیم و به آن آگاه بودیم.
 ۲. افرادی که تحت تأثیر عوامل محیطی، ولی با هجرت می توانند رشد معنوی را استمرار بخشند (اصحاب کهف).
 ۳. در محیط منع کننده، تدبیر و چاره جویی لازم را برای تغییر محیط ندارند (مستضعف - ۹۸ نساء).
 - در روایات زمینه فطری برای رشد اخلاقی ضروری است، ولی شکوفایی آنها منوط به اکتساب، یادگیری و تعلیم و تربیت شده است.
 - امام علی (ع): «کار پرورشی روی افراد بی ریشه، ثمربخش نیست.» شرح عزر و درر آمدی، ج ۲، ص ۳۷۵.

۳. انسان موجودی فعال یا منفعل

۱. انسان موجودی منفعل است که بر چند نظرند:
 - ✓ رفتار گرایان: عوامل محیطی تنها عامل سرنوشت ساز
 - ✓ بیولوژیست های افراطی: معتقد به عامل ریشی بیولوژیک
 - ✓ تعامل بین این دو عامل، در رشد مؤثرند.
 ۲. نیروی اراده انسان دست اندر کار شکل دادن، هدایت و کنترل رشد است.
- در روایات اسلامی فرض عدم اختیار انسان، مساوی با بیهودگی آفرینش و غیرممکن شدن رشد معنوی دانسته شده است.

۴. نقش فرهنگ و تحولات فرهنگی در رشد

رشد هر چند همیشه با یک اسلوب و در یک چارچوب رخ می دهد، ولی فرهنگ می تواند در سرعت و کندی شتاب این حرکت موثر باشد.

✓ رسانه در دسترس اکثر خانواده هاست.

✓ زنان بیشتری خارج از خانه کار می کنند.

✓ طلاق و ازدواج مجدد معمول تر شده است.

✓ به تأخیر انداختن بارداری رو به افزایش است.

آیا وقایع بالا بر رشد کودکان تأثیر دارد؟

۵. دوره های بحرانی یا دوره های حساسی رشد

ممکن است برخی رفتارها در بعضی مراحل خاص، آمادگی بیشتری برای شکل گیری داشته باشند. این دوره ها را می توان «دوره های حساس» و نه «دوره های بحرانی» نام نهاد.

در عین حال رفتارهای دیگری نیز وجود دارند که احتمالاً از انعطاف پذیری زیادی برخوردارند و در تمام طول دوران رشد قابل تغییر یا شکل گیری می باشند.

اصول فراگیر رشد

الف) اصول حاکم بر روند رشد

۱. منحنی طبیعی روند رشد:

سرعت رشد یکنواخت نیست. در آغاز، حرکت رشد پرشتاب است و در سال‌های میانی، کند ولی یکنواخت و در سال‌های پایانی عمر نیز رفته رفته یا با سرعت به انحطاط روی می‌گذارد. (قد انسان بزرگسال $3/5$ برابر زمان نوزادی - وزن بزرگسال ۲۰ برابر نوزاد)

۰ دو دوره پرسرعت رشد

۱. **رشد ناگهانی کودک:** دوره پیش از تولد و شش ماه نخست زندگی (۱۵ ماه)

۲. **رشد ناگهانی نوجوانی:** دوره بلوغ از یک یا دو سال پیش از بلوغ جنسی تا ۶ ماه تا یک سال پس از بلوغ ($1/5$ تا ۳ سال)

اصول حاکم بر روند رشد

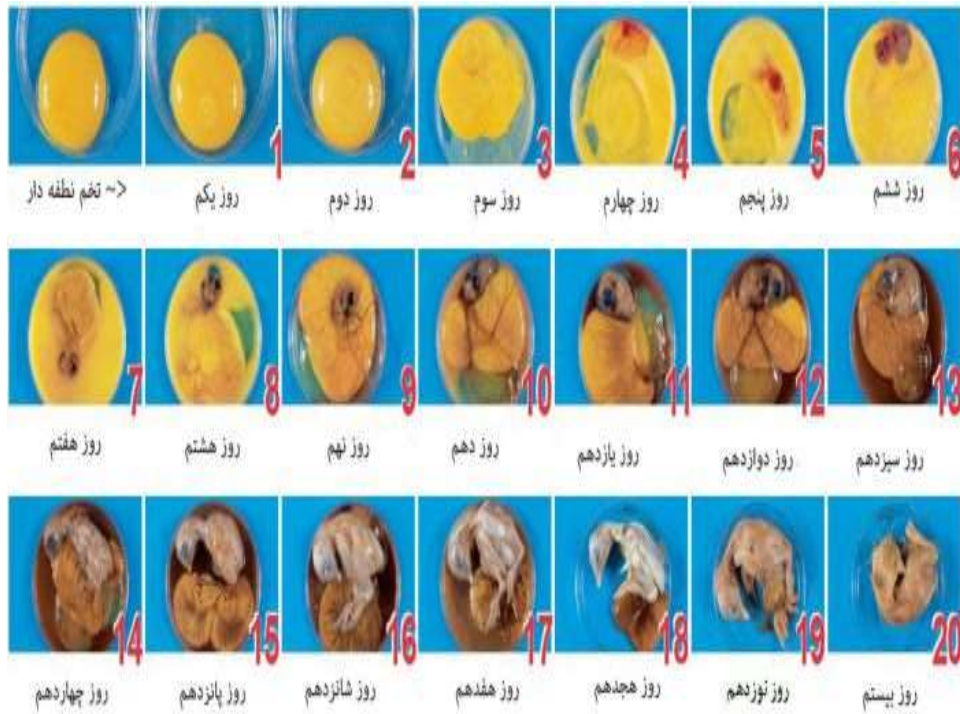
۲. استمرار

اسلام تحولات روانی انسان را در بعد از مرگ نیز مورد توجه قرار داده است. (عالم برزخ)

۳. الگوی معین و پیش بینی پذیر

❖ با وجود تفاوت‌های گوناگون در انسان، طرح عمومی مراحل رشد یکسان است و از الگو و طرحی پیروی می‌کنند که از پیش تعیین شده و پیش بینی پذیر است.

❖ **مرسلات - ۲۲:** «و جنین‌هایی را که بخواهیم، تا مدت معینی در رحم [مادران] قرار می‌دهیم.»

اصول حاکم بر روند رشد

۴. ویژگی تراکمی: رشد، توده های انبوه و متراکم از افزایش ها و کاستی ها، تجارب، پیشرفت ها و پسرفت ها و یادگیری های مراحل گذشته فرد است. (دوران کودکی تعیین کننده شخصیت انسان)

۵. تغییر الگوی رشد در سنین مختلف:

گزل: به ندرت کودکی در تمام طول رشد خویش در تمامی متغیرهای مشهود مسیر واحدی را طی می پیماید.

اصول حاکم بر روند رشد

۶. گذار همه افراد از مراحل رشد طبیعی: غالب افراد بهنجار، مراحل رشد طبیعی را در مدتی مشابه، پشت سر می گذارند به گونه ای که رشد صعودی طبیعی تقریباً در سن ۲۱ سالگی به پایان می رسد.

ملک - ۳: «در آفرینش خداوند رحمان تفاوتی نتوان دید.»

۷. اهداف تحولات رشدی

پیاژه: سازگاری موجود زنده با محیط و حفظ تعادل ارگانسیم در دوره های مختلف زندگی

مزلو: به فعلیت رساندن توانایی ها و استعدادهای روانی و فیزیکی (خودشکوفایی)

دین مبین اسلام: هر چه نزدیک تر شدن به کمال بی نهایت و رسیدن به مقام عبودیت

اصول حاکم بر روند رشد

۸. وجود مقاطع تعادل و عدم تعادل

تعادل: هماهنگی بین گرایش ها، نیازها و خواست های متفاوت و گاه متضاد است که فرد در صورت تعادل، رشد بهنجاری دارد. (تعادل: دوره همکاری، محبت و سودمندی بیشتر)

عدم تعادل: تنش، اضطراب، عدم اطمینان و امنیت

□ از ماه ۱۸ تا ۶ سالگی این تعادل و عدم تعادل هر شش ماه یکبار، یکی پس از دیگری اتفاق می افتد. به اشتباه، رفتار مشکل محسوب می شود.

□ از ۶ سالگی تا ۱۱ سالگی، کودک زندگی آرام و متعادلی را خواهد داشت.

□ پس از ۱۱ سالگی دوباره مقاطع تعادل و عدم تعادل آشکار می شود. (بی اعتنایی و پشت پا زدن به قیود گذشته)

اصول حاکم بر روند رشد

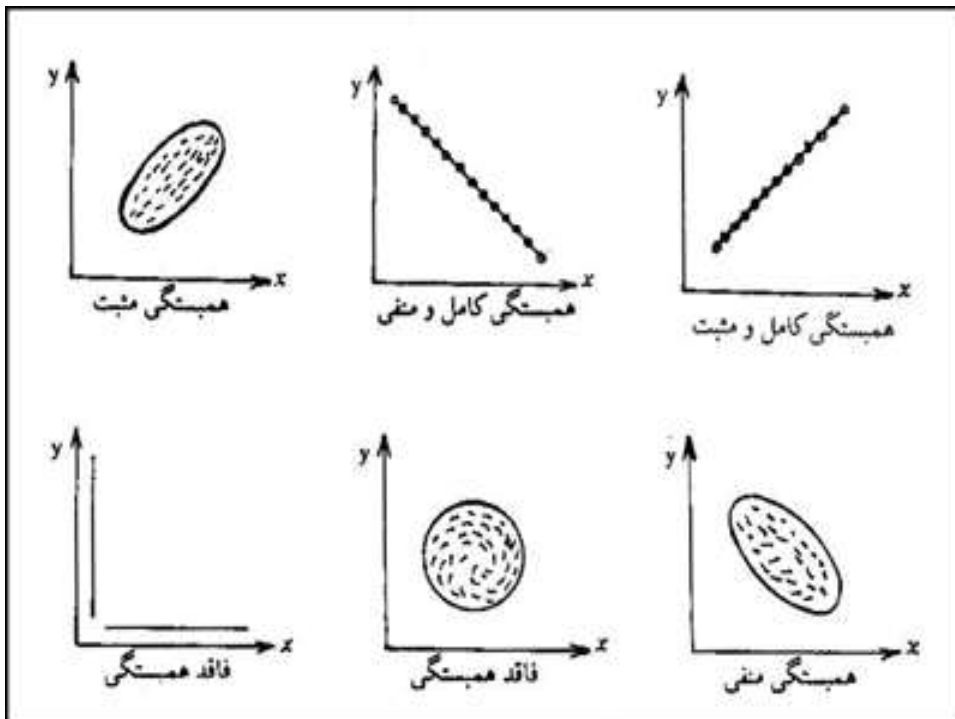
۹. همبستگی میان رشد برخی ابعاد

در منابع اسلامی به همبستگی مثبت میان رشد اخلاقی با رشد در ابعاد عاطفی، ادراکی، رفتار اجتماعی و بعد معنوی توجه شده است.

۱۰. آگاهانه بودن

فرد از تحولات رشدی خود آگاهی دارد.

۱۱. تفاوت تحولات رشدی از نظر آغاز و انجام

اصول حاکم بر روند رشد

- ۱۲. تمایز دوره های رشد به وسیله صفات مشخصه ویژه**
کودکی: به دست آوردن کنترل بر حرکات ماهیچه ای
نوجوانی: سازگاری اجتماعی و انطباق با
 استانداردهای رفتاری بزرگسالان
سال های آخر زندگی: کنار آمدن با فرسودگی
 جسمی و فکری و انطباق با الگوهای تغییر یافته
 زندگی، کار و زندگی اجتماعی
- ۱۳. نقش مخاطرات:** امکان وقوع حوادثی که مسیر
 رشد را با مانع مواجه سازد، وجود دارد.

اصول فراگیر رشد

ب) اصول حاکم بر میزان رشد

۱. رابطه سرعت و مدت رشد با پیچیدگی موجود زنده
 موجود زنده پیچیده و کامل تر، دستیابی به اهداف رشد
 با سرعت کمتر و در مدت زمان طولانی تر

۲. وجود تفاوت های فردی

دامنه تفاوت ها به ترتیب کمترین:

۱. ساختار فیزیکی افراد
۲. از نظر استعداد هوشی
۳. تفاوت های شخصیتی
۴. استعداد های ویژه

اصول حاکم بر میزان رشد

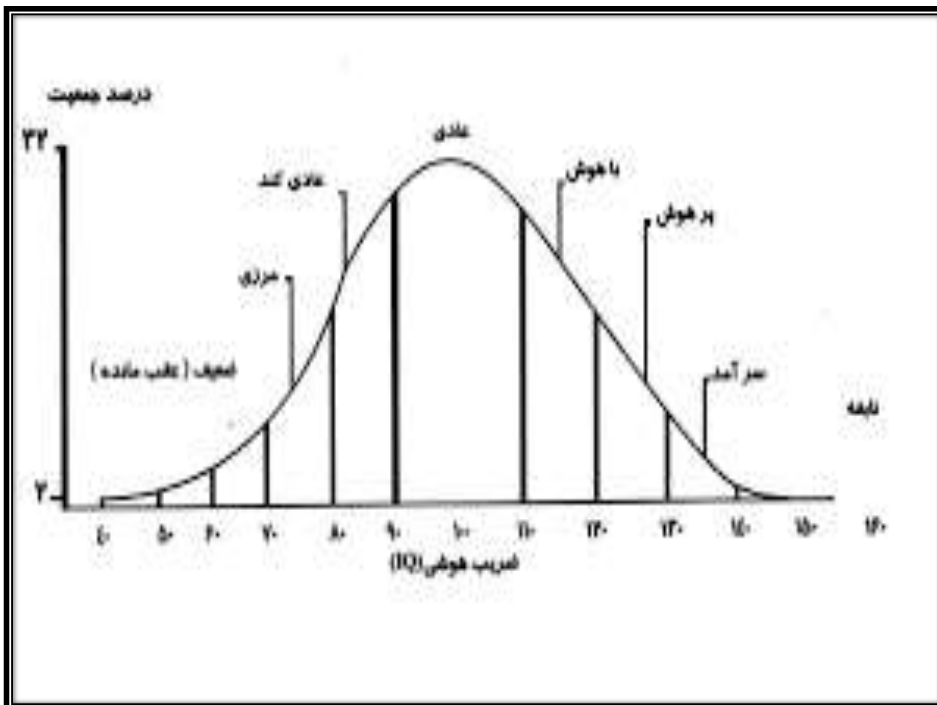
□ آگاهی از وجود تفاوت های فردی میان کودکان و نوجوانان، به والدین و مربیان کمک می کند تا در برخورد با رشد آنان شیوه های یکسانی نداشته باشند.

□ نباید انتظار داشت که همه کودکان هم سن، رفتارهای معین و مشابه داشته باشند. (محیطی با فرهنگ غنی یا با فقر فرهنگی - استعدادهای متفاوت)

□ از مقایسه دو کودک باید پرهیز کرد.

۳. ثبات تفاوت های فردی

کودکانی که در یک سن از همسالان خود بلندترند، همچنان بلندتر باقی می مانند. (همچنین منحنی رشد سن عقلی)

اصول حاکم بر میزان رشد

۴. اختلاف میزان رشد در مراحل مختلف

رشد کلی انسان در دوره پیش زادی بگونه ای حیرت انگیز سریع است، پس از تولد عموماً به آهستگی می گراید. بعد از بلوغ با یک جهش ناگهانی به پیش می تازد. در بزرگسالی تقریباً متوقف می شود و در کهنسالی با شتابی کمابیش متفاوت رو به زوال می گذارد.

امام علی (ع): رشد هوشی و شناختی تا ۱۸ سالگی (بحار، ج ۱، ص ۹۶)
با بالا رفتن سن، پیشرفت چشمگیری در نمرات تست قضاوت های عملی و تشخیص مترادفات و متضادها دیده می شود.

۵. اختلاف میزان رشد در ابعاد و اعضا

قد انسان بزرگسال ۳/۵ برابر زمان نوزادی - وزن بزرگسال حدود ۲۰ برابر نوزاد است. تخیل در کودکی به سرعت رشد می یابد ولی قدرت استدلال از رشد کمی برخوردار است.

اصول حاکم بر جهات رشد

الف) جهات رشد در سیر صعودی

۱. رشد از فعالیت های عمومی به اختصاصی

❖ رشد عاطفی - هیجانی: ترس مبهم اولیه بعد ترس اختصاصی

❖ رشد عقلی: ادراک کل، بعد جزء

❖ رشد حرکتی: ابتدا استفاده از همه دست، بعداً انگشتان، سپس بند انگشتان

۲. رشد جسمانی از قانون سری - پایی و مرکزی - محیطی پیروی می کند.

اصول حاکم بر جهات رشد

۳. سیر از بساطت و محدودیت به پیچیدگی و تنوع

❖ رفتار شخص از رفتارهای نسبتاً تکراری و تقلیدی و شکل‌های محدود، به رفتارهای تحت کنترل‌تر و متنوع‌تر تغییر می‌یابد.

❖ در تکلم ابتدا لغت را بطور عمومی به کار می‌گیرد قبل از آنکه بتواند آنها را بطور اختصاصی بکار گیرد. به عنوان مثال کودک کلمه «اسباب بازی» را بطور عمومی برای همه اسباب بازی‌ها به کار می‌گیرد، قبل از آنکه بتواند هر اسباب‌بازی را بطور جداگانه نام ببرد.

اصول حاکم بر جهات رشد

(ب) جهت رشد در سیر نزولی

در سیر نزولی، امر به عکس است. در رشد نزولی، پاهای زودتر از سر دچار ضعف و کندی حرکتی می‌شود و انگشتان دست زودتر از کف دست دچار ارتعاش شده و کنترل حرکتی آنها از دست شخص خارج می‌شود. (شتاب منفی)

مراحل خروج جان از کالبد در فرمایش امام علی (ع)

«هرگ با سستی دست و پا و تغییر رنگ بدن آغاز می شود، سپس زبان از کار می افتد، سپس شخص انگیزه های خود را نسبت به آنچه در طول زندگی بدان علاقمند بوده از دست می دهد، سپس شنوایی از کار باز می ماند و بالاخره نیروی بینایی نیز از کار می افتد و روح از بدن مفارقت می کند» (نهج البلاغه، خطبه ۱۰۹).

اصول حاکم بر رشد اختلافی

۱. وجود تفاوت های فردی در منحنی تحولات درون فردی: تحولات رشدی در یک نوع عملکرد (مثلاً تفکر خلاق) ممکن است در بعضی کودکان سیر نزولی، در برخی سیر ثابت و در گروه سوم سیر پیش رونده ای طی کند. همچنین اختلاف انسان ها در تحولات معنوی

۲. اختلاف دو جنس در رشد فیزیکی: غالب پسران به هنگام تولد، از نظر حجم و وزن بر دختران مقدم و در قد از آنان بلندترند ولی با نزدیک شدن به پایان کودکی، سرعت رشد دختران غالباً از پسران سریعتر است. بلوغ جنسی و شرعی آنان نیز زودتر است.

□ دختران غالباً در برابر ابتلا به بیماری از پسران مقاوم ترند.

اصول حاکم بر رشد اختلافی

۳. اختلاف دو جنس در دامنه تغییرات فیزیکی و هوشی

تقریباً در همه سنین تفاوت های فردی از لحاظ فیزیکی و هوشی در بین پسران بیش از دختران است. مردان بسیار کوتاه قد و بسیار بلندقد و نیز مردان بسیار لاغر و بسیار چاق بیشتر. مردان باهوش و عقب مانده ذهنی

۴. اختلاف دو جنس در مقاطع تعادل و عدم تعادل

۵. اختلاف دو جنس در رشد برخی جنبه های شخصیت

تفاوت میان دو جنس در پذیرش شهادت آنان در محاکم قضایی (بقره - ۲۸۲) و تقسیم امور مربوط به اداره خانواده میان آنان (نساء - ۳۴)

شاید رشد عواطف در بیشتر زنان، سریعتر و کاملتر از مردان و رشد جنبه های شناختی در اکثر مردان بیشتر و بیشتر است.

اصول حاکم بر رشد اختلافی

۶. اهداف تفاوت های فردی در میزان رشد

✓ **انعام - ۱۶۵:** «او کسی است که شما را جانشینان [و نمایندگان خود] در زمین قرار داد و برخی را بر برخی دیگر، در جاتی برتری داد تا شما را به آنچه در اختیارتان قرار داد، **بیازماید**. بی شک، پروردگارت زود کیفر و هم او آمرزنده مهربان است.»

✓ **حضرت علی (ع):** مردم تا زمانی که با یکدیگر متفاوتند، همواره در خیر به سر می برند و اگر یکسان شوند **هلاک** خواهند شد. (بحارالانوار، ج ۷۷، ص ۳۸۵)

اصول مربوط به وظایف رشدی

وظایف رشدی: وظیفه ای است که در حدود مقطع خاصی از زندگی فرد ظاهر می شود و کسب موفقیت در آن موجب شادمانی و موفقیت در وظایف بعدی می شود. (هاویگهرست)

۱. منشأ پیدایش وظایف رشدی

- الف) رسش فیزیکی (فراگیری راه رفتن)
- ب) بلوغ روانی، عاطفی یا شناختی (برقرار کردن ارتباط عاطفی با دیگران و درک مفاهیم انتزاعی)
- ج) ارزش های فرهنگی (فراگیری خواندن)
- د) ارزش ها یا آرزوهای شخصی (انتخاب شغل)

اصول مربوط به وظایف رشدی

۲. ثبات و تحول وظایف رشدی

در فرهنگ های ایستا، وظایف رشدی در طی نسل ها ثابت و بدون تغییر است.

در فرهنگ های پویا و متحول، تغییر وظایف رشدی از نسلی به نسل دیگر (تبدیل فرهنگ کار دستی به کار ماشینی)

۳. آثار و فواید وظایف رشدی

- ✓ خطوط راهنمایی برای والدین و مربیان
- ✓ نیروی برانگیزاننده برای کودکان
- ✓ راهنمای مربیان به ویژگی و کنش های مورد انتظار و گوشزد کردن ضرورت آماده سازی

اصول مربوط به وظایف رشدی

۴. نتایج موفقیت در انجام وظایف رشدی

✓ مقبولیت اجتماعی و مقبولیت برای خود که هر دو موجب شادمانی و سرور است.

✓ مقبولیت اجتماعی، کودکان را در مسیر رهبری قرار می دهد.

✓ مقبولیت نزد خود، منجر به اعتماد به نفس شده، انگیزه ای قوی برای بر آورده شدن توقعات اجتماعی و شخصی فراهم می کند.

۵. نتایج عدم موفقیت در انجام وظایف رشدی

• احساس حقارت (ناخشنودی و عدم شادمانی)

• عدم مقبولیت اجتماعی که غالباً با طرد شدگی اجتماعی همراه است.

• مواجهه با مشکل در کسب مهارت در وظایف رشدی بعدی

مقبولیت اجتماعی، کودکان را در مسیر رهبری قرار می دهد.

اصول مختص به رشد صعودی

۱. فزاینده‌گی

۲. تنوع منحنی رشد در ابعاد گوناگون

✓ پیشرونده ثابت

✓ در مجموع پیشرونده با توقف‌های در میان (فراوانتر)

✓ در مجموع پیشرونده با پسرفت‌هایی در میان

۳. خوشایند و مورد استقبال بودن

کودک دوست دارد احساس کند که دارد بزرگ می‌شود.

اصول مختص به رشد نزولی

۱. عوامل کاهنده

پیری ممکن است نتیجه فرسودگی، سوء تغذیه، عفونت یا ساییدگی و از هم گسیختگی مفرط باشد.

۲. آهستگی

تحولات رشدی در سیر نزولی، بسیار کندتر از تغییرات در سیر صعودی رخ می‌دهد.

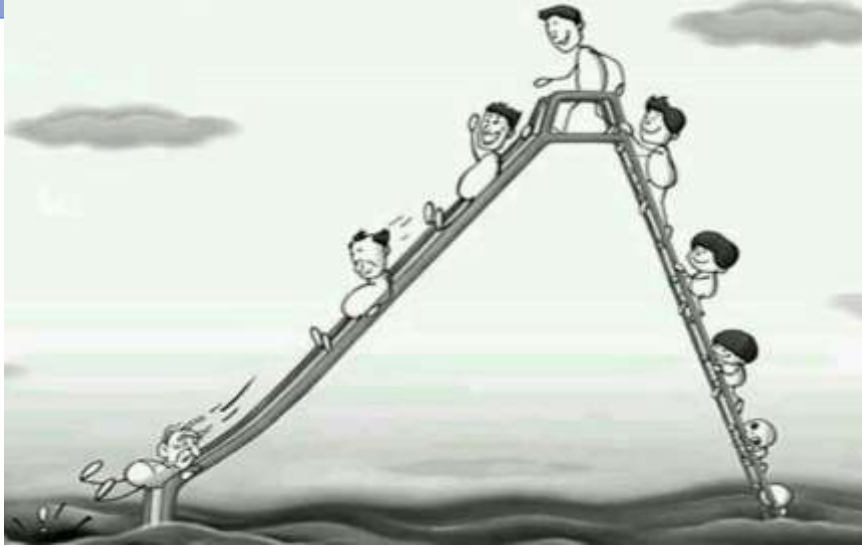
۳. ناخوشایندی

۴. غفلت عمدی از آن: به علت آهستگی یا ناخوشایندی

۵. الگوی کاهش انگیزه جنسی

ابتدا، کاهش عمل جنسی فرا می‌رسد که با افت انگیزه و میل جنسی همراه است و پس از مدتی نهایتاً هر دو متوقف می‌گردد.

رشد صعودی و نزولی

فصل سوم

عوامل موثر بر رشد

پایه های زیستی رشد

انسان ها در ویژگی های ظاهری، شباهت ها و تفاوت هایی با یکدیگر دارند که به وسیله وراثت از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود.

❖ **علم ژنتیک:** تبیین پایه زیستی و کشف سبب به وجود آمدن ویژگی های همانند و ناهمانند در انسان ها.

❖ **ژنتیک رفتار:** تشخیص افتراقی بین جنبه های موروثی و غیر موروثی رشد و تعیین مقدار تأثیر عوامل ارثی (بررسی فرزند خوانده ها و دوقلوها)

علم ژنتیک و وراثت

➤ وراثت، انتقال صفات و خصوصیات موجود زنده از نسلی به نسل دیگر است. برای وراثت دو اصل مشهور وجود دارد:

۱. تمامی عوامل ژنتیکی که هنگام انعقاد نطفه وجود دارند، در تعیین وراثت سهیم هستند.

۲. ظهور و بروز ویژگی ارثی، نیازی به یادگیری و تمرین ندارد.

➤ **تحقیقات مندل تحول در علم ژنتیک ایجاد کرد.**

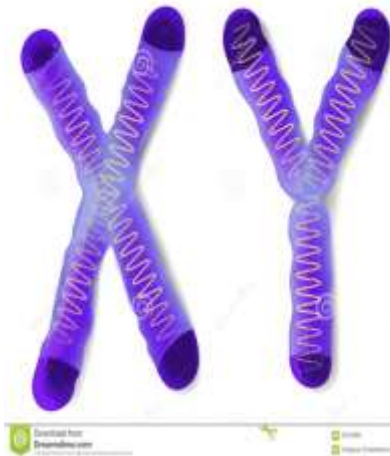
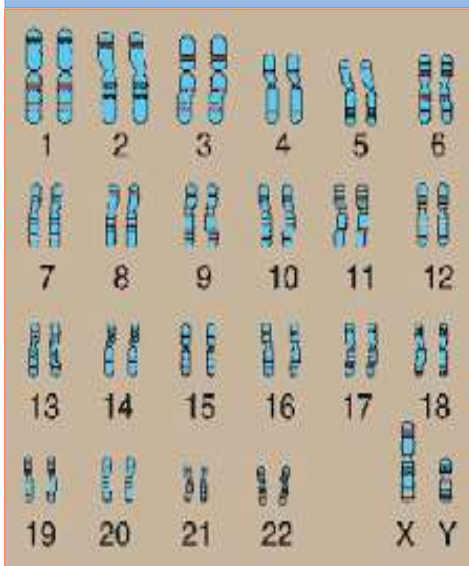
➤ پژوهش های مورگان به کشف کروموزوم و ژن انجامید.

کروموزوم

- کروموزوم در لغت به معنای جسم رنگ پذیر است و در اصطلاح به جسمی گویند که در هسته سلول قرار دارد و حامل ژن هاست. تعداد آن در انسان ۴۶ عدد است. (۲۳ جفت) تفاوت زن و مرد فقط در جفت ۲۳ است.
- سلول ها دو گروهند: سلول های بدنی و سلول های جنسی (گامت)
- جفت ۲۳ (کروموزوم جنسی) در زنان شبیه XX و در مردان شبیه XY است.
- سلول جنسی مرد را «اسپرم» و زن را «تخمک» می نامند.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

سلول و کروموزوم

أَنَّهُ خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى (٤٥) مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى (٤٦)

سوره نجم
و اوست که دوزخ مذکر و مؤنث را می آفریند ﴿٤٥﴾ از نطفه‌ای که خارج می‌شود ﴿٤٦﴾

سلول اسپرماتوزوئید که در اسپرم مرد قرار دارد، دارای ۲۳ کروموزوم و سلول تخمک زن نیز دارای ۲۳ کروموزوم می‌باشند که پس از عمل لقاح و ترکیب، سلول تخم را با ۴۶ عدد کروموزوم تشکیل می‌دهند که در نهایت از تقسیم و تکثیر این سلول تخم، جنین انسان با تعداد ۴۶ کروموزوم در هر یک از سلولهایش شکل می‌گیرد. و چه قابل تامل است وقتی، شماره‌ی آیه‌ای که در مورد آفرینش جنین از یک سلول اسپرماتوزوئید سخن می‌گوید (من نطفة إذا تمّنی) ﴿٤٦﴾، با تعداد کروموزوم‌های سلولهای بدن جنین برابر است.

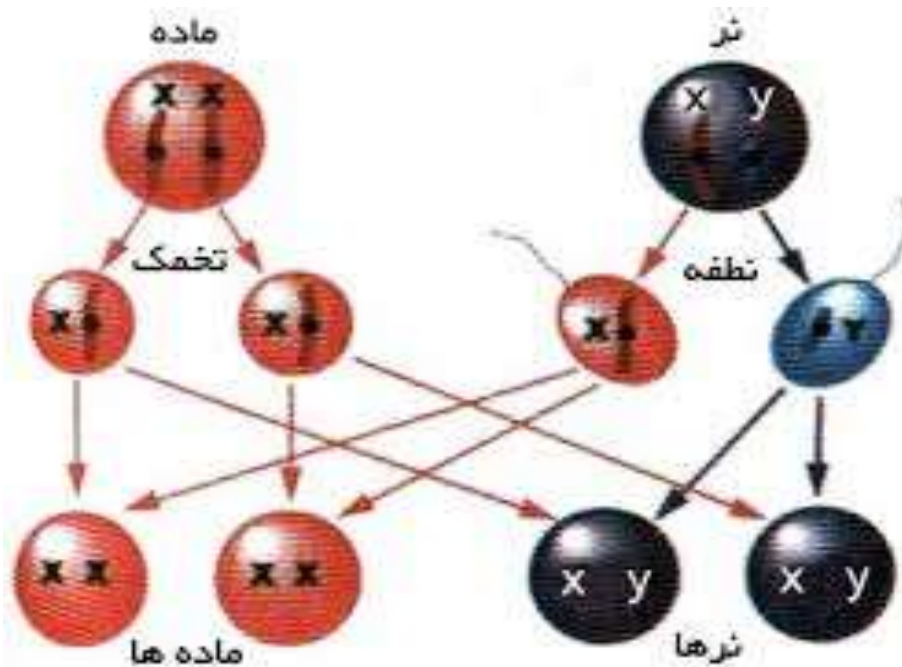

BavarBaran.com ۶۲۶

آغاز انتقال

نقطه آغاز تکوین انسان، زمان لقاح تخمک با اسپرم است که به دنبال ورود یک اسپرم به تخمک و یکی شدن با آن، «زیگوت» یا تخمک بارور به وجود می‌آید.

- انسان - ۱: آفرینش انسان از نطفه مختلط
- امیرالمؤمنین (ع): آمیختن و در آویختن دو نطفه در رحم - بحار الأنوار، ج ۵، ص ۱۵۴
- نوزاد دختر: ترکیب کروموزوم جنسی X مرد با X زن
- نوزاد پسر: ترکیب کروموزوم جنسی Y مرد با X زن

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

تقسیم سلول

- تقسیمات سلولی به دو طریق انجام می شود:
 ۱. تقسیماتی که در نهایت به تشکیل و تکثیر سلولهای بدنی می انجامد. (میتوز)
 ۲. تقسیماتی که سرانجام به پیدایش سلولهای جنسی (گامت) منجر می شود. (میوز)
- تقسیم میوز، سرچشمه تنوع و تفاوت های فردی است.

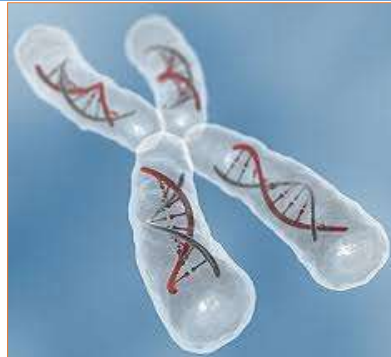
میوز، سرچشمه تنوع

احتمال ترکیب ژن های یکی از ۲۳ کروموزوم اسپرم با ژن های یکی از ۲۳ کروموزوم تخمک، چیزی برابر با ۲ به توان ۲۳ یعنی ۸۳۸۸۶۰۸ احتمال است. حالا اگر ترکیبات مختلف احتمالی یک جفت گامت زن و مرد را در نظر بگیریم، حدود ۷۰ تریلیون احتمال گوناگون وجود خواهد داشت که تنها یکی از آنها به فعلیت می رسد و ترکیب ژنتیکی نوزاد را تعیین می کند.

حالات روانی و تغذیه پدر و مادر، زمان، مکان و سایر شرایط طبیعی و معنوی به هنگام آمیزش، در ترجیح و فعلیت یافتن برخی از این احتمالات تأثیر بسزایی دارد.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

کروموزوم و ژن

ژن

• ژن در لغت تعیین کننده و در اصطلاح حامل وراثت و عامل تعیین کننده اصلی انتقال صفات است. (به شکل دانه های تسبیح)

• ژن ها اطلاعات و برنامه هایی دارند که ویژگی های بیولوژیکی فرد، اعم از جنس، استخوان بندی، رنگ پوست و مو و چشم و وضعیت هورمونی و دیگر ویژگی های فردی را تعیین می کنند.

ژن ها سه کار می کنند:

۱. ایجاد تفاوت های فردی

۲. عوامل اصلی انتقال صفات والدین به فرزندان

۳. ایجاد ویژگی های همانند میان افراد.

• **امام علی (ع):** سجایای اخلاقی، دلیل پاکی وراثت و ریشه خانوادگی است. (جنگ جمل و ترس محمد حنفیه)

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

ساختمان ژن

□ در هسته هر سلول بدن انسان، تقریباً یک میلیون ژن و روی هر کروموزوم ۲۰ هزار ژن وجود دارد.

□ میراث بیولوژیک شخص از والدین خود در این ژنهاست.

□ ژن ها (مثل کروموزوم) به صورت زوج مرتب شده اند. و از مولکولهای مرکب DNA به نام اسید دزوکسی ریبونوکلیک و ترکیب های زیست شیمیایی تشکیل یافته اند.

□ ژن قسمتی از DNA در طول کروموزوم است. در امتداد طولی هر یک از کروموزمها، ذرات مهره مانندی قرار دارد که آنها را ژن می نامند.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

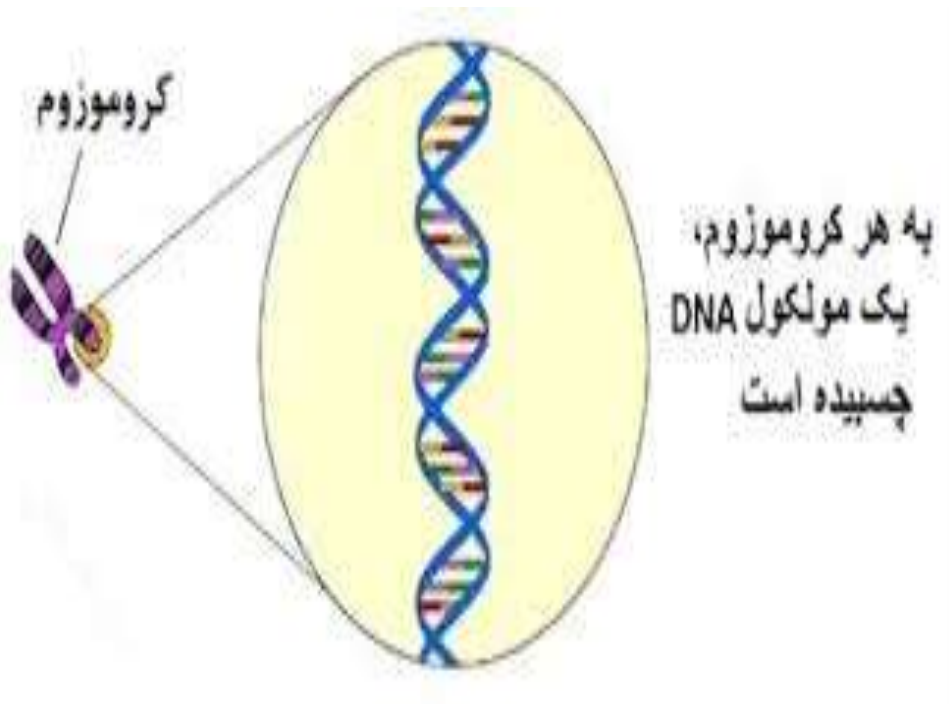
DNA

❖ DNA، ترکیبی از دو زنجیره مولکولی است که به شکل مارپیچ به دور یکدیگر، شبیه نردبانی پیچ خورده است.

❖ در این نردبان، مولکول های قند و فسفات، پایه ها و بازهای ازت دار، پله ها را تشکیل می دهند.

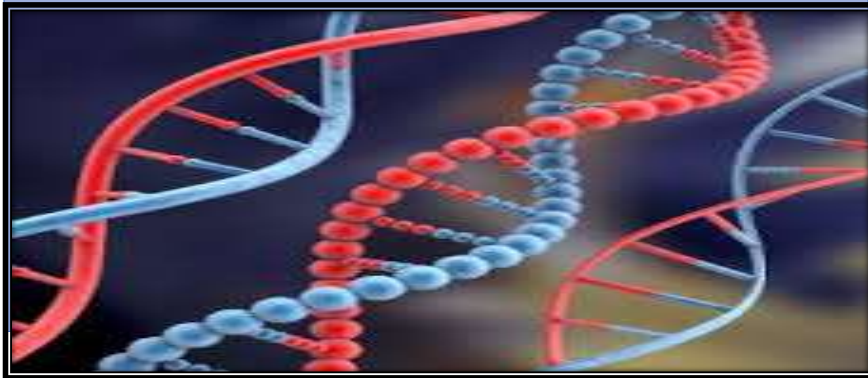
❖ همین زنجیره بازهاست که دستورات ژنتیکی را تأمین می کند.

❖ ویژگی منحصر به فرد DNA این است که می تواند از طریق فرایندی به نام میتوز تکثیر شود.

وراثت و رفتار

• واحدهای اساسی انتقال ژنتیکی، ژن ها هستند که در کروموزوم ها جای دارند. در واقع، ژن ها اجزای DNA هستند که به عنوان واحدهای کارکردی اساسی در انتقال وراثت خدمت می کنند.

ژن های غالب و مغلوب

❖ کودکان گاهی در برخی ویژگی ها هیچ شباهتی به والدین خود ندارند. چرا؟

❖ دلیل آن را آرایش ژنتیک والدین و فرزندان باید بررسی کرد.

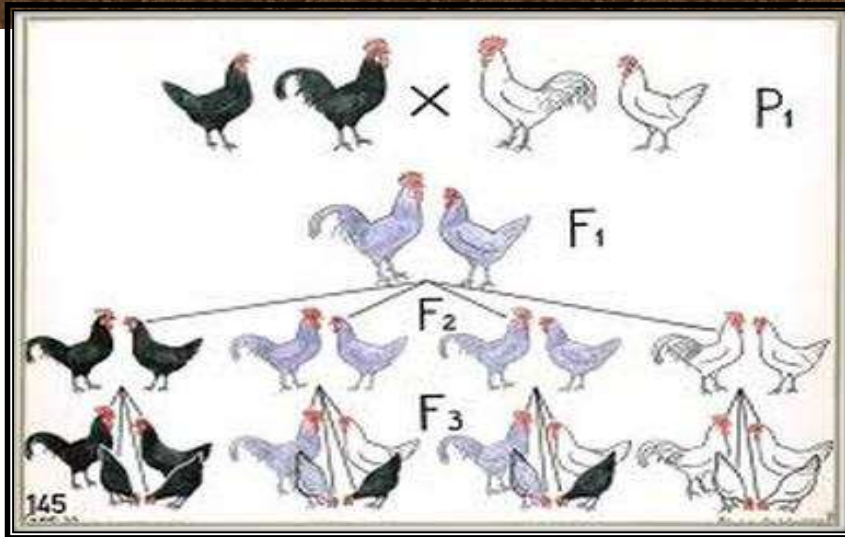
❖ ژن ها بر دو گونه اند: ژن های غالب و مغلوب یا بارز و نهفته.

❖ اگر ژنی در مقابل خود، ژن غالب یا بارزی از همان صفت و ویژگی داشته باشد، آن ژن نهفته، غیرفعال و مغلوب خواهد بود. اما اگر همین ژن نهفته، در برابر خود ژن بارزی نداشته باشد، ویژگی مربوط به خود را ظاهر می سازد.

❖ **ژنوتیپ:** ساخت و طرح تکوینی ژن های یک فرد

❖ **فنوتیپ:** ویژگی های آشکاری همچون رنگ چشم، مو، پوست و شکل و اندازه و ... که قابل مشاهده و اندازه گیری است.

ژن های غالب و مغلوب

ژن ها در روایات

• امام صادق (ع): چون خداوند بر آفرینش انسانی اراده کند، میان او و هر صورتی که از پدرش تا حضرت آدم (ع) وجود دارد، جمع می کند. سپس او را به یکی از صورت ها می آفریند. پس کسی نباید بگوید: این فرزند من با یکی از پدرانم شباهت ندارد (بحارالانوار، ج ۱۰۴، ص ۹۳).

• شخصی نزد پیامبر اکرم (ص) آمد و از شباهت نداشتن فرزندش به خویش و اجدادش شکایت داشت. حضرت در پاسخ چنین فرمودند: «... میان او و حضرت آدم (ع) ۹۹ عرق وجود دارد که همه آنها در نسب فعالند. وقتی نطفه در رحم قرار گرفت، این عرق ها به اضطراب در می آیند و نطفه درخواست تشبه به یکی از آنها را می کند. این فرزند از عرق ها (ژن ها) است که اجدادت و اجداد اجدادت آن را درک کرده اند...» (مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۴، ص ۳۰۴).

رنگ چشم پدر و مادر			رنگ چشم فرزند			
	+		-	 0%	 1%	 99%
	+		-	 0%	 50%	 50%
	+		-	 <1%	 75%	 25%
	+		-	 50%	 0%	 50%
	+		-	 50%	 37.5%	 12.5%
	+		-	 75%	 18.75%	 6.25%

جهش

تحولات ژنتیکی گاه در اثر جهش ایجاد می شود. جهش به معنای تغییری است که در ماده ژنتیکی رخ می دهد. زمانی باعث بروز نقص در سلول شده و گاهی یک کمال را به ارمان می آورد.

مهمترین عامل محیطی مؤثر در جهش، تشعشعات است. (طبیعی مثل تابش خورشید و غیر طبیعی مثل اشعه x و ماوراء بنفش)

اگر زنان باردار در معرض تابش اشعه طبیعی یا غیرطبیعی قرار گیرند، میزان ناهنجاری هایی از قبیل عقب ماندگی ذهنی، میکروسفالی (کوچکی سر)، کاهش قد و وزن و سرطان خون در فرزندانشان افزایش می یابد.

ژنتیک رفتار

❖ ژنتیک رفتار برخلاف آنچه که از اسمش ممکن است به ذهن بیاید، بدون سر و کار داشتن با ژن، کروموزوم، DNA و ساختار ژنتیک (ژنوتیپ) افراد، بیشتر با بررسی و مقایسه تفاوت ها، رفتارها و ویژگی های ظاهری (فنوتیپ) انسان ها سعی دارد به نتایج مورد نظر خود دست یابد.

❖ رایج ترین راه برای مطالعات ژنتیک رفتار، مطالعه شباهت های خانوادگی است.

ژنتیک رفتار

برای بررسی شباهت های خانوادگی، دو روش متداول وجود دارد:

الف) مطالعه فرزندخوانده ها

شباهت با والدین نانی به حساب یادگیری و عوامل محیطی گذاشته می شود.

مشابهت با والدین واقعی، به عنوان نشانه تأثیر عوامل ارثی تلقی می شود.

ب) مطالعه دوقلوها

مقایسه دوقلوهای همسان و غیرهمسان

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

انتقال ویژگی های ژنتیک

الف: ویژگی های متأثر از وراثت با پایه های شناخته شده ژنتیکی

۱. ویژگی های فیزیکی و فیزیولوژیک:

✓ آمادگی برای بلندقدی – کوتاه قدی

✓ وزن

✓ شکل ظاهری صورت مثل خصوصیات بینی، لبها، دندانها، رنگ چشم، نوع و رنگ مو، رنگ پوست.

✓ نقص بینایی، نقص شنوایی، نابهنجاری های استخوان بندی مانند لب شکری و کف پای صاف از راه توارث منتقل می شود.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

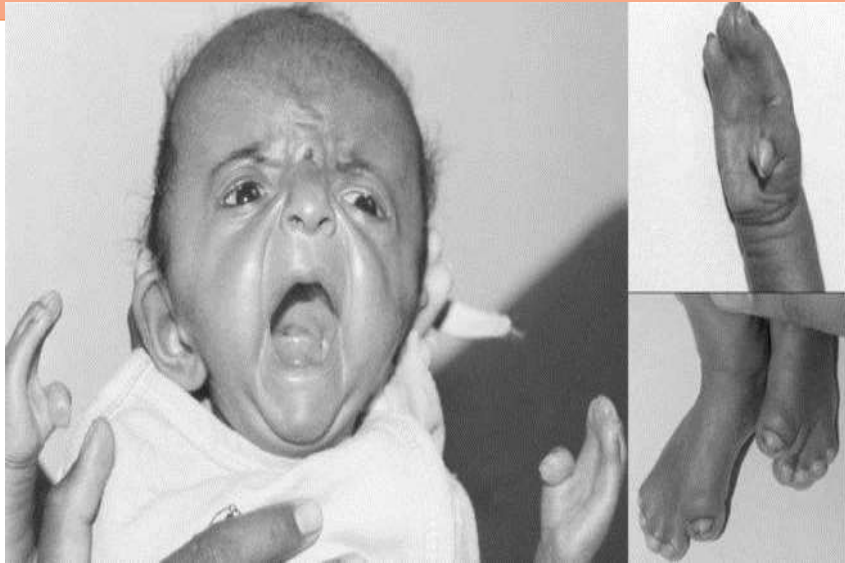
انتقال ویژگی های ژنتیک

۲. ویژگی های روانی:

• بیش از ۱۵۰ نقص ژنتیکی شناخته شده که به عقب ماندگی ذهنی می انجامد، ولی به ندرت بروز می کند.

• مثل فتیل کتونوریا (PKU) بیماری مربوط به کروموزوم های غیر جنسی: این بیماران مبتلا از تولید آنزیم لازم برای رشد طبیعی ناتوانند. مواد سمی در بدن بیماران انباشته می شود به سیستم عصبی صدمه می زند و باعث عقب ماندگی ذهنی می شود.

بیماری فتیل کتونوریا

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

انتقال ویژگی های ژنتیک

ب) تأثیر اختلافات ژنتیک بر ناهنجاری های ارثی
ظهور ژن های مغلوب بیماری زا

➤ برخی ژن های مغلوب دارای اثر بیماری زایی هستند.

➤ بروز ژن های مغلوب هنگامی امکان پذیر است که کروموزوم های موجود در گامت پدر و مادر که زیگوت را تشکیل می دهند، هر دو حاوی یک ژن مغلوب که حامل بیماری خاصی است، باشند.

➤ هر چه قرابت نسبی والدین نزدیک تر باشد، احتمال پیدایش چنین حالتی بیشتر می شود تا جایی که در ازدواج با محارم به صورت وحشتناکی این احتمال بالا می رود.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

انتقال ویژگی های ژنتیک

بیماری تای ساکس (tay-sachs) تباهی دستگاه عصبی

ظرف مدت ۶ ماه آغاز می شود. این بیماری درمان ندارد، مرگ در ۳ تا ۴ سالگی

• فاقد نوعی آنزیم برای سوخت و ساز یک نوع مولکول چربی است. آن چربی تجزیه نمی شود و در مغز کودک مبتلا جمع شده و مرگ تدریجی می آورد. (کوری، کری، تشنج و مرگ)

اختلالات کروموزومی

• **ناهنجاری در کروموزم ها به چهار شکل است:**

۱. جابجایی بخشی از کروموزوم
۲. حذف شدن بخشی از کروموزوم
۳. افزوده شدن بخشی از کروموزوم (داون یا منگولیسیم - عقب ماندگی ذهنی کودک)
۴. ترکیبی از سه نوع تغییر

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

اختلالات کروموزومی

نشانگان داون:

شایعترین اختلال کروموزومی که از هر ۸۰۰ نوزاد در یکی از آنها روی می دهد.

در ۹۵ درصد موارد، این اختلال از ناتوانی جدا شدن جفت بیست و یکمی کروموزومها در جریان میوز ناشی می شود. به طوری که نوزاد به جای دو کروموزوم عادی سه تا از این کروموزومها را به ارث می برد. در مواردی که نادرتر است، یک تکه شکسته اضافی از کروموزوم بیست و یکم وجود دارد.

عقب ماندگی ذهنی، مشکلات گویایی، واژگان محدود، و رشد حرکتی کند. خطر افزایش این اختلال با افزایش سن مادر بیشتر می شود.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

اختلالات کروموزومی

➤ اختلال های مربوط به کروموزوم های غیر جنسی غیر از نشانگان داون، معمولاً رشد را آنچنان به شدت مختل می کنند که سقط جنین روی می دهد، زمانی که این نوزادان به دنیا می آیند، به ندرت تا بعد از اوایل کودکی زنده می مانند.

➤ در مقابل نابهنجاری های کروموزوم های جنسی معمولاً مشکلات کمتری به بار می آورند که اغلب تا نوجوانی، زمانی که در برخی انحراف ها، بلوغ جنسی به تأخیر می افتد، تشخیص داده نمی شوند.

مایع مغزی - نخاعی

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

اختلالات کروموزومی

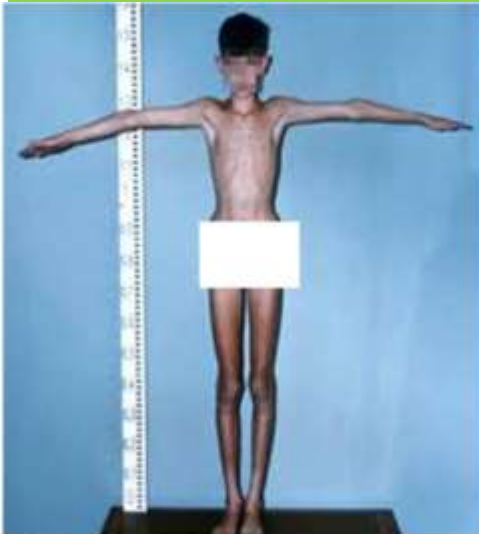
• برخی از اختلالات که در کروموزم های جنسی رخ می دهد عبارتند از:

۱. سندرم کلاین فلتر (XXY) در پسران یا سندرم سه ایکسی (XXX) در دختران، که فرد یک x جنسی اضافه به ارث می برد. مشکلات کلامی در این بیماران رایج است. و از نظر ظاهر بدنی نیز دچار اختلالاتی هستند.

۲. سندرم ترنر که فرد مبتلا به فقدان یک x جنسی است. این افراد در روابط فضایی مشکل دارند برای مثال کشیدن تصاویر، تشخیص دادن راست از چپ، دنبال کردن مسیرهای حرکت، و فهمیدن جلوه های صورت.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

شکل ۱. پسر مبتلا به سندرم کلاین فلتر قبل از بلوغ. به بلندی قد و دارازی اندامها توجه کنید.

شکل ۲. پسر مبتلا به سندرم کلاین فلتر در دوران بلوغ. به فقدان ریش و سیبیل و بزرگی سینه ها توجه کنید.

عوامل مؤثر بر رشد: ۱. پایه های زیستی

انتقال ویژگی های ژنتیک

ج: ویژگی های متأثر از وراثت بدون پایه های شناخته شده ژنتیکی

۱) ویژگی های فیزیولوژیک (سن شروع عادت ماهیانه)

۲) طول عمر

۳) هوش

✓ در باره انتقال هوش توسط عوامل ارثی اتفاق نظر نیست.

✓ در روایات از ازدواج با زنان عقب مانده ذهنی منع شده و در صورت آمیزش نیز از اینکه از آنان فرزند بوجود آید، نهی شده است. یا از امیرالمؤمنین (ع) نقل شده که فرمود فرزندان که از مادران نادان به دنیا آیند، از سلامتی ذهنی برخوردار نیستند.

ویژگی های متأثر از وراثت بدون پایه های شناخته شده ژنتیکی

۴) ویژگی های شخصیت

مطالعات انجام شده این را تقویت می کند که حداقل در بخش هایی از شخصیت، اجزای وراثت پذیر وجود دارد (شجاعت حضرت ابوالفضل (ع) و ترس محمد حنفیه).

۵) آسیب های روانی

برخی آسیب های روانی با منشأ فیزیولوژیک، بیشتر از عوامل محیطی متأثر می شوند تا عوامل ارثی و زیستی. ولی بعضی از این آسیب ها نیز پایه های زیستی دارند و از راه توارث از نسلی به نسل دیگر منتقل می شوند.

عوامل مؤثر بر رشد – پایه های محیطی رشد

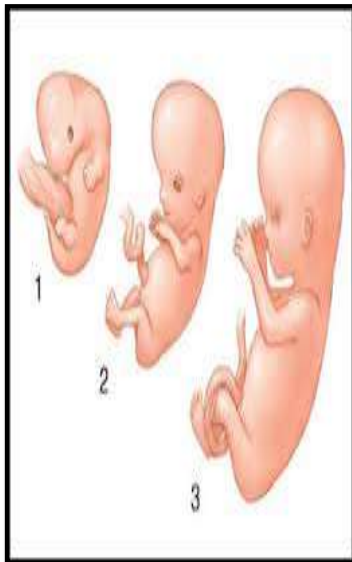
محیط (عوامل اکتسابی)

همه عواملی که خارج از وجود فرد بوده، از آغاز انعقاد نطفه تا هنگام تولد و سپس تا مرگ، انسان را فرا گرفته، بر او تأثیر می گذارند یا از او تأثیر می پذیرند.

الف) محیط پیش از تولد
ب) محیط پس از تولد

الف) عوامل محیطی مؤثر پیش از تولد

۱. مواد غذایی

پیامبر اکرم (ص): «وقتی جنین در شکم مادر فرار گرفت، ... دست هایش روی پستانی، و خانه او مانند شخصی آندوهناک، روی زانوهایست. پس او چون اسبری است که به وسیله رشته ای از ناف خود به ناف مادرش مربوط است و به وسیله آن تا زمانی که برای تولد او معین شده است، از خوردنی ها و آشامیدنی های مادر استفاده میکند.» بحارالانوار، ج ۶۰، ص ۳۵۲

مواد غذایی در پیش از تولد

کمبود ید در مواد غذایی ← ضخیم شدن غده تیروئید ← کاهش تیروکسین
 کمبود کلسیم ← اختلال در استخوان ها
پرهیز از خوردن غذاهای چرب، مایونز، چیپس، ماکارونی برای خانم های باردار
ضرورت استفاده از شیر، سبزیجات، میوه، گوشت، ماهی و پرندگان.
 امام صادق (ع): «اگر فرزند زیبا می خواهید، به بخورید.» فروع کافی، ج ۶، ص ۳۵۷

عوامل محیطی مؤثر پیش از تولد

۲. حالات روانی مادر

خوشحالی، ناراحتی، ترس، و ... بر نوزاد درون رحم به طور محسوسی اثر دارد.
 اختلافات خانوادگی، فعالیت بیش از حد مادر و مشکلات اقتصادی و شغلی بر وضعیت عاطفی و هیجانی مادر لطمه وارد می کنند.

۳. سیگار

سیگار کشیدن زنان بازدار ممکن است سبب کم شدن وزن نوزاد هنگام تولد، تأخیر در رسد معری جنین، ابتلای نوزاد به غده بدخیم و مرگ ناگهانی وی شود.

عوامل محیطی مؤثر پیش از تولد

۴. مواد مخدر

علاوه بر زیان های سیگار، رویگردانی و انزوا در نوزاد را سبب می شود.

۵. الکل

کودکان چنین مادرانی به عقب ماندگی ذهنی، اختلالات عصبی مرکزی و نابهنجاری چهره دچار می شوند.

ب) عوامل محیطی مؤثر پس از تولد

الف) محیط طبیعی

آب و هوا، منطقه جغرافیایی، نور، مسکن، خوراک و پوشاک

ابن خلدون:

- ✓ سخاوت و شجاعت در صحرائشینان
- ✓ کسالت و تنبلی در محیط های گرم
- ✓ علاقه به استقلال و بزرگواری در کوه نشینان
- ✓ رضا و قناعت در محیط کشاورزی
- ✓ علاقه به کوشش و کار در محیط های سردسیر

عوامل محیطی مؤثر پس از تولد

ب) محیط اجتماعی

۱. خانواده: بیشتر مسؤولیت تربیت فرزندان بر دوش والدین است.

پیامبر اکرم (ص): «خانه ای که از برنامه درست حکیمانه بی بهره باشد، ویرانه ای بیش نیست.»
مجمع البیان، ج ۱، ص ۶۵۹

□ وقتی مادری بیرون از خانه کار می کند، باید خود او با کمک پدر و سایر اعضای خانواده به نیاز عاطفی کودک پاسخ دهد. بر اساس تحقیقات مادرانی که در خانه زیاد کار می کنند و کمتر به فرزندان خود می رسند، باعث ایجاد کمبودهای ذهنی و عاطفی و اجتماعی در آنان می شوند.

عوامل محیطی مؤثر پس از تولد

یکی از عوامل مهم در به وجود آمدن اختلالات عاطفی و رفتاری و اجتماعی کودکان، بدرفتاری والدین و به کار بردن تنبیه است. تغییر در وضعیت خانواده، به ویژه جدایی والدین یا مرگ یکی یا هر دوی آنها، مشکلات بزرگی در چگونگی رشد فرزندان به وجود می آورد.

عوامل محیطی مؤثر پس از تولد

۲. همسالان: ویژگی های مشترک موجب الگوگیری آنان از یکدیگر می شود. زمان زیادی را در بیان عقاید، سلیقه ها، روش های زندگی و به طور کلی جنبه های مثبت و منفی شخصیت خود می گذرانند.

فرقان ۲۸ - ۲۷: «روزی که ستمکار، دو دستش را می گزد و می گوید: کاش با راهنمایی رسول راهی برگزیده بودم. ای کاش فلانی را دوست نمی گرفتم.»

پیامبر اکرم (ص): هر انسانی از دین و روش دوست و هم نشینش پیروی می کند. اصول کافی، ج ۲، ص ۷۵

عوامل محیطی مؤثر پس از تولد

۳. مراکز فرهنگی و مذهبی

محیط فیزیکی، برنامه های درسی و مذهبی، معلمان، مربیان، روحانیان و ...

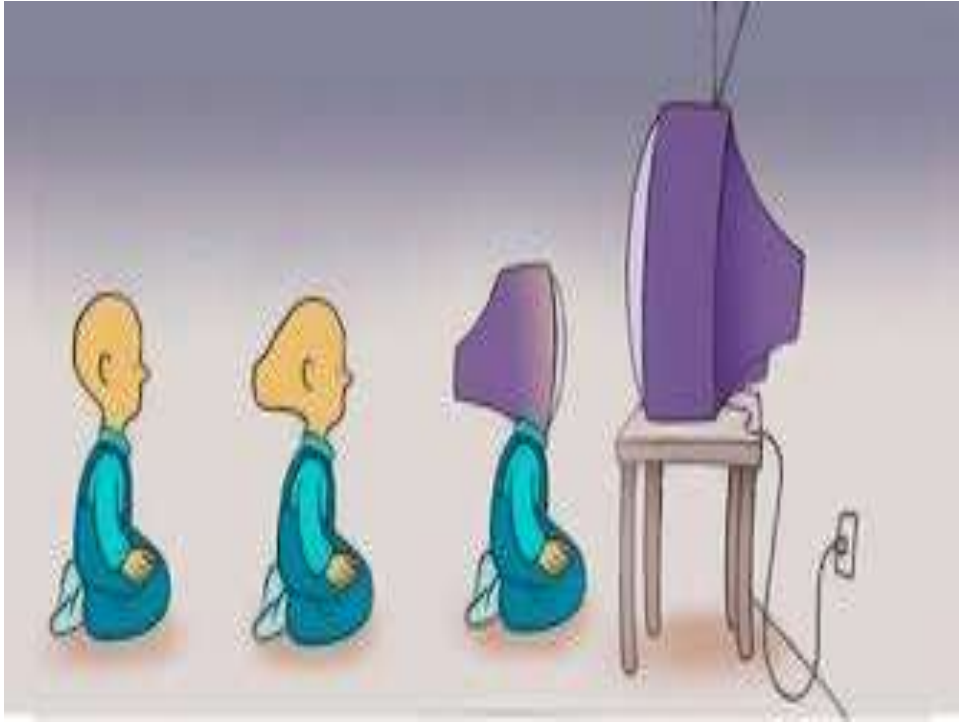
عوامل محیطی مؤثر پس از تولد

۴. وسائل ارتباط جمعی

رادیو، تلویزیون، سینما،
تئاتر، ارتباطات رایانه ای،
مطبوعات

پژوهشگران بر قدرت بیشتر
تلویزیون در برابر دیگر
رسانه ها تأکید می ورزند.

عوامل محیطی مؤثر پس از تولد

۵. تفاوت های اجتماعی - اقتصادی

تأثیر محیط در رشد فرد

۱. تأثیر بر رشد و شکوفایی استعدادها
 ۲. شکل و جهت دهی رفتار
 ۳. الگودهی
 ۴. آموزش
 ۵. انتقال ارزش های اخلاقی
 ۶. انتقال آداب و رسوم، ارزش ها و قانون های اجتماعی
- وودورث: اثر وراثت و محیط شبیه مساحت مستطیل که متوقف بر طول هر یک از قاعده و ارتفاع است.
(بذر خوب و خاک خوب)

تأثیر فرد بر محیط

- مهمترین راههایی که فرد از آن طریق بر محیط یا اجتماع خود اثر می گذارد عبارتند از:
۱. تغییر در محیط زیست طبیعی
 ۲. تأثیر در رفتار دیگران
 ۳. الگوسازی
 ۴. پیشبرد دانش بشری
 ۵. تأثیر در هنر و ادبیات
 ۶. تأثیر در ارزش های اخلاقی
 ۷. تغییر آداب و رسوم، و ارزش های اجتماعی
 ۸. تغییر در قدرت های اجتماعی

عوامل مؤثر بر رشد: ۳. تعامل وراثت و محیط

□ روان‌شناسان رشد به دو گروه تقسیم می‌شدند:

۱. نضج‌گرایان که رشد را صرفاً امری می‌دانند که به بلوغ و نضج مربوط می‌باشد و به صورتی جبری به وسیله عواملی ژنتیک از پیش تعیین شده است. از جمله آرنولد گزل (۱۸۸۰ - ۱۹۶۱) هر چند تعامل وراثت و محیط را مطرح کرد ولی بیشتر جنبه نضج‌گرایی در وی غلبه داشت.

عوامل مؤثر بر رشد: ۳. تعامل وراثت و محیط

۲. محیط‌گرایان یا رفتارگرایان مثل واتسون که دیدگاه افراطی‌اش معروف است. وی می‌گوید: «به من چند کودک سالم و امکاناتی برای ایجاد شرائط محیطی لازم برای پرورش آنها بدهید. تضمین می‌کنیم که هر کدام را به گونه‌ای تربیت کنم که یک متخصص مثل دکتر، وکیل، هنرمند و حتی گدا یا دزد شود، بدون اینکه استعدادها، آمادگیها، تمایلات، توانی‌ها، حرفه و نژاد پدرانشان را در نظر بگیریم.»

عوامل مؤثر بر رشد: ۳. تعامل وراثت و محیط

□ اکثر دیدگاه‌های معاصر به جای طرح مستقل هر کدام از پایه‌های وراثتی و محیطی رشد، تعامل عوامل وراثتی و محیطی را مطرح می‌کنند. اسلام نیز تأثیر عوامل وراثتی و محیطی را شیوه خاصی را مورد پذیرش قرار می‌دهد.

□ بیشتر دانشمندان اسلامی تحت تأثیر فرهنگ اسلام به گونه‌ای تأثیر وراثت و محیط و باز کردن حسابی برای اختیار و اراده آزاد را، پذیرفته‌اند.

عوامل مؤثر بر رشد

۴. اراده

✓ امتیاز انسان بر دیگر موجودات و وجه تمایز او، داشتن اراده و اختیار است.

✓ اراده به منزله آبخاری است که راه خود را از میان سنگ‌های سخت و برنده باز می‌کند و جلو می‌رود.

✓ رشد برخی از ابعاد انسان مانند بعد اخلاقی - معنوی، بدون رفتارهای ارادی امکان پذیر نیست.

عوامل مؤثر بر رشد: ۴. اراده

• امام صادق (ع) اطاعت و عصیان را ارادی می‌شمارند در حالی که ویژگی‌های بیولوژیک را از قلمرو و اختیار خارج می‌کند.

• خلاصه آن که قلمرو نفوذ اختیار و اراده، رفتارهای آگاهانه انسان است